क्रमेणोदाहरणम्—

'बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदीयानपि गच्छति ।
संभूयाम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगा ॥'

अत्र द्वितीयार्धगतेन विशेषरूपेणार्थेन प्रथमार्धगतः सामान्योऽर्थः सोपपत्तिकः क्रियते ।

साधर्म्यं प्रकृतकार्यसाधनत्वम् । वैधर्म्यं स्वविरुद्धस्वकार्यविरुद्धसाधनत्वम् । इदं कारणं कार्यस्य साधर्म्यं प्रकृतकारणजन्यत्वम् । वैधर्म्यं स्वविरुद्धस्य स्वकारणविरुद्धजन्यत्वम् ॥ सामान्यविशेषसाधर्म्येण समर्थनमाह—**बृहत्सहाय इति ।** कार्यान्तं कार्यातिशयम् । महाकार्यमित्यर्थः । क्षोदीयानपि अतिक्षुद्रोऽपि । गच्छति प्राप्नोति । साधयतीति यावत् । संभूय मिलित्वा । नगापगा गिरिणदी । नद्या नगसंबन्धदर्शनेन जलबाहुल्याभावः प्रतीयते, तेन चातिक्षुद्रत्वम् । **द्वितीयार्धगतेन** द्वितीयवाक्यार्थसंगतेन **विशेषरूपेण** विशेषस्वरूपेण नगापगया अर्थेन महानदीमेलनप्रयुक्तसमुद्रप्राप्तिरूपमहाकार्यसाधनत्वप्रतिपत्तिविषयेण **सोपपत्तिको** विधीयमानसंशयनिरासेन निश्चयविषयः । एकविशेषस्य यद्दृश्यते बाधकाभावेन तुल्यन्यायतया तत्सधर्माणामन्येषामपि तत्संभवतीति विशेषदर्शिनां सामान्यविधीयमानस्य संशयो निवर्तत इति सुतरां दृढप्रतिपत्तिरिति भावः । अत्र सामान्यसमर्थनमुखेनास्मत्क्षुद्रतरस्यापि शिशुपालस्य कालयवनादिबृहत्सहाय-

---

प्रहर्षणमपि नालंकारान्तरम् । समाधावन्तःपातात् । अकस्मादीप्सितार्थलाभस्य वाञ्छितसिद्ध्यर्थयत्नात्तदधिकलाभस्य उपायसिद्ध्यर्थयत्नात्साक्षात्फललाभवर्णनस्य च तत्त्वमेव । सौकर्यस्यानायासेन सिद्ध्यादिरूपस्यैवाकस्मिकत्वादिरूपस्यापि ग्रहात् ॥ विषादनमपि नालंकारान्तरम् । दूष्यमाणविरुद्धार्थप्राप्तेरपि विषमतया तादृशेच्छया तादृशार्थलाभयोगस्य विषमत्वात् ॥ उल्लासोऽपि नालंकारान्तरम् । अन्यगुणेनान्यत्र गुणवत्त्वबुद्ध्या अन्यदोषेणान्यत्र दोषवत्त्वबुद्ध्या वा वैपरीत्येन वा विषमावकाशात् ॥ अवज्ञापि नालंकारान्तरम् । अन्यगुणेनान्यत्र गुणाभावस्य अन्यदोषेणान्यत्र दोषाभावस्य वा प्रतिपादनेऽपि विषमप्रवेशात् ॥ अनुज्ञापि नालंकारान्तरम् । दोषेऽपि गुणमाकलय्य तदभ्यर्थनेऽपि विशेषस्यौचित्यात्त्रैविध्यस्य प्रायोवादाच्च ॥ एवं गुणेऽपि दोषमाकलय्य तदभ्यर्थनेऽपि विशेषस्य प्रवेशाल्लेशोऽपि नालंकारान्तरम् ॥ मुद्रा तु नालंकारपदवीमधिरोहति प्रकृतोपस्कारकत्वाभावात् । यदपि 'एवं नाटकेषु वक्ष्यमाणार्थसूचनेष्वपि' इति कुवलयानन्दफक्किकामालम्ब्य टीकाकारैः 'यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोऽपि सहायताम् । अपन्थानं तु गच्छन्तं सोदरोऽपि विमुञ्चति ॥' इत्यनर्घराघवनाटकश्लोक उदाहरणतया न्यासि; तत्र ध्वनिरिति सहृदयाः । एवं रत्नावल्यपि नालंकारः । तत्र रूपकेण वर्ण्य उपस्क्रियते, न तु तथाविधक्रमेणेत्युद्द्योतादौ प्रतिपादितम् ॥

---

१. 'विशेषेण' घ.